

## AZ EMLÉKEZŐ GÁL LÁSZLÓ\*

*Gál László:* Hát tényleg mondjátok meg most már, hogy dolgoztok vagy nem dolgoztok, mert másképp beszélek, ha dolgoztok.

(Vers: *Számadás* — elmondja Nagygellért János)

Hát azt hiszem, ez csalás...

Jól van. Szóval, most már vigyázzak ezentúl, hogy mit beszélek.

*Bori Imre szövege:* Gál László versei között nyomozva könnyűszerrel össze lehetne állítani életrajzát: a kovilyi boldog gyermekéveket, amikor az apja „regálé-bérlő” volt, „állami itató”, aki az állam javára mérte a pálinkát a falu népének, s ott is van eltemetve a kovilyi földben. Azután Pestet, a Peterdy utcai kis szobát, ahol az ifjúság esztendei múltak... Megjegyezhetjük Varga tanító úr nevét, akitől egyik versében vissza akarta kérni a tandíjat, és a Blankáét is, aki maga volt az első szerelem. Morzsákat csipegethetünk emigrációs életének adataiból is — úgy, ahogy annak idején, még a második világháború kitörése előtt, a harminchárom-harmincnégy éves költő megírta verseiben. Azt is verseiből tudjuk meg, hogy Jóska, a bátyja, Ausztráliába vándorolt, majd hogy utána ment édesanyjuk is, s hogy Szabadkán sírt, amikor a hajó indulásának eljött az ideje.

A „számadás” tehát Gál Lászlónak nem öregkori manierja volt, hanem — ha szabad így mondani — létezés- és közlésformája. S tovább: a versépítkezés egyik alapeleme... Nem is kevés olyan verset találunk a *Rozsdás esték* című kötetében, amelyeket rendre önéletrajzi ihletésűnek minősíthetünk. A későbbi évtizedekben újabb és újabb adalékok kerülnek a versekbe — az emlék szintjén például Szabadka, amely valósága volt hiszen ott élt egy évtizeden át, azután nagy útja Ausztráliáig, Japánig, Kínáig közvetlen verseszámolókként. Végül az összegezés időszaka érkezett el, a valóságos *számadásoké*. „Ez minden” — emelte fel fejét a papírról, ha visszapillantott megtett útjára, és fanyar mosollyal számolta megtett útjának kilométereit Kovilytól Újvidékig. Csak a térképre kell tekinteni, hogy kitessék, mennyire kicsi az a távolság, ami elválasztja

\* Újvidéki Televízió, 1980. V. 28. Szerdára választottuk. Ríporter: Fehér Gyula. Bevezető: dr. Bori Imre. Rendező és operatőr: Németh Árpád. Vágó: Németh Margit. Tartama: 55 perc. Közreműködött: Nagygellért János, Romhányi Ibi és Soltis Lajos.

a születést a haláltól. S itt már nem érdekes az sem, hogy volt az életében Budapest is, Milánó és Róma, azután Sydney. Csak az a pár kilométer kérdése foglalkoztatta, amely költői képbe foglalni segítette élettapasztalatait. Irta tehát:

Születtem itt, meghalok itten,  
ez minden

holt ág a Duna, ahol születtem,  
nem nagy a víz. Csak fattyú porontya,  
hajó nem járja, csak csöndes csónakok  
és nincsen vasútállomása.

Születtem ott, nagy közel innen,  
ez minden.

Években sok, megtett útban kevés,  
néhány kilométer, jóformán semmi.  
Szerettem volna messzire menni,  
messzire jutni, valamit tenni.  
valaki lenni.

De születtem itt szikrázó télben,  
tavaszt, nyarat, őszet is átéltem.  
És ez minden.

Sokan a *Magyar Szóban* állandó rovatára, a *Böngészőre*, emlékeznek. Ezekben az apró s máig sem kellőképpen becsült kis prózai villanatokban mintha lírájával kelt volna versenyre. Általában időszerű kérdésekhez szólt hozzá bennük, s amikor az alkalmat kereste a szóláshoz, rendszerint a maga életéből, a maga tapasztalatából ragadott ki egy-egy példát, egy-egy helyzetet, esetet. Sokszor kommentár nélkül is, de mindig a *példázat* erejével. A laikus olvasók sziporkázó szellemét élvezték, a „beavatottak” tudni vélték, hogy hova és kit célzott igazán a mondókájával. Egykori főszerkesztőjét, „barátját, elvtársát”, a Stafit, például úgy búcsúztatta 1972-ben, hogy elmesélte egy sakkpartijukat:

„Ő is elment. Stafii.

Később este nyitott be hozzánk. Sakkozni jött, azt mondta. Jobban játszott, mint én, de azért szívesen játszottam vele. Néha sikerral is, mint egyszer a belgrádi Újságíró Klubban, tanúk előtt. Arra nagyon büszke voltam. Most a visszavágót játszottuk...”

Közben azt közli, hogyan is vállalkozott ő úgynevezett szólamversek írására, amiért egykoron mi fiatalok annyit bírálunk. Érdekes azonban, hogy sem akkor, amikor a *Böngésző*-jét hétről hétre olvastam, sem most, amikor egyikét-másikát újraolvastam, nem gondoltam arra, hogy Gál László tulajdonképpen anekdotákat mond el, s hogy belőlük egy kitűnő és modern anekdotagyűjteményt lehetne összeállítani. Dicsérjük tehát ezeket az írásokat, el tudta velünk fogadtatni ezt a nagyon is kárhözhatott műfajt. Mert nemcsak szívesen olvastuk, szívesen és örömmel hallgattuk is. Többször is nyilatkozott, a televízióknak is, és ezekben a nyilatkozatokban nemcsak magvas, a maga költészetével kapcsolatos gondolatait mondta el, hanem fűszerezte is mondandóját anekdotikus életrajzokkal.

Jó riportalany volt, ezt állapíthatjuk meg, amikor a Televízióban egy órán át pergett a szemünk előtt egymáshoz fűzött nyilatkozatainak képsora és szövege.

Halálának ötödik évfordulóján olyan nyilatkozatát mutatjuk be, amely szó szerint is az utolsó volt: nyolc nappal halála előtt készült, és a Televízió most vetíti először. S először láthatjuk és hallhatjuk Nagygellért János verstolmácsolásait is. Mindkettőjüknek fülében már a halál hívószava csengett, amikor a felvételek készültek.

*Riporter: Ez a felvétel nem sokkal a költő halála előtt készült. Még sohasem közvetítettük, mert be sem fejeztük soha az akkor megkezdett beszélgetést. A műsor így soha nem kerekedett igazi műsorrá, amelynek megszokott kezdete és megszokott vége van. Nem volt szívünk gorombán elvágni a filmfelvételek kezdetét és végét, nem volt erőnk erőszakot tenni az anyagon. Mivel soha nem fejeztük be az akkor megkezdett munkát, most majd úgy tűnik a nézőknek, hogy ugráltunk témáról témára. Hogy nem tartottuk magunkat egy példás bevezetővel ellátott és alaposan megtárgyalt kérdéskörhöz. Ez így is van. De gondolom, most már nem szabad bántani az akkor készült filmanyagot. Öt év múlt el azóta, amikor a kedves mosolyú, kissé ráncos arcú, folyton cigarettázó Gál László fogadott bennünket könyvekkel megrakott szobájában, ahova alig fért el a kamera. Mi mégis több mint tízen benyomultunk, és faggattuk, faggattuk órák hosszat. Amíg nagyon ki nem fáradt. A filmek úgy maradtak, ahogy keletkeztek. Így aztán néhol nincs meg a kérdés, néhol nem teljes a válasz, de arra törekedtünk, hogy minél több megmaradjon az akkori Gál Lászlóból, aki belemosolyog a kamerába, és huncutkodva kérdezi, hogy dolgozik-e az ördögös masina. Talán nem lesz érdektelen, hogy lássuk az akkor készült anyag nagy részét. A költő mindenről sajátosan és mindenről érdekesen nyilatkozik.*

*Gál László:* Volt egy időszak amikor én úgynevezett erősen anagaszált költő voltam, de én hittem abban, hogy értelme van annak, amit csinálok. Voltak azonban komoly és hozzáértő olvasók. Nem a kiabálást, nem a hangos hangokat, az ordibálást szerették, vagy várták tőlem, hanem a verset. És hát talán joggal, némi joggal kifogásolták, hogy nem verset kapnak, hanem állandó, harcra való felhívásokat, úgynevezett „hurrá-verseket”. Nem bántam meg, mert abban az időben én nagyon lelkesen és nagyon erősen hittem, sőt még azt is hittem, hogy ilyen verseknek van némi hatásuk, eredményük esetleg...

Örülök annak, hogy vannak tehetséges fiatalok, akiknek bár nehéz — mert minden előretérés, minden munka egyébként, különösen az irodalomban nehéz és felelősségteljes —, de mégis sokkal jobb körülmények között dolgoznak, mint mi dolgoztunk. Mert nekünk a régi Jugoszláviában nagyon nehéz volt. Erős cenzúra alatt, állandó ellenőrzés alatt. Természetesen megbízhatatlanoknak tartottak bennünket. Nagyon nehéz volt dolgoznunk. Nem volt egyetemünk,

egyetemi oktatásunk, nem volt ilyen igen tehetséges fiatal gárda, mint most már van. Tehát nem is volt kivel beszélgetni irodalomról. Ahányan voltunk, annyi felé voltunk. Egyik Zomborban, másik Újvidéken, a harmadik Zentán vagy Zrenjaninban, amelyet nem is úgy hívtak még akkor, szóval Becksereken. Úgyhogy nem is igen találkoztunk egymással. Ha fejlődésről egyáltalán lehetne beszélni, akkor nagyon nehéz volt fejlődni, nagyon nehéz volt ezen a pályán előrejutni. Itt is volt egy érdekes eset, épp a cenzúráról beszéltem az előbb. Egyszer írtam egy verset az akkori lapomba, a *Grimasz*-ba, amelyben különben minden számban megjelent egy új vers is. Szokás volt, vezércikk helyett. A rendelkezés úgy szólt, hogy a szedést azonnal be kell mutatni az ügyésznek. Ha láttamozta, akkor ki lehetett nyomtatni, ugye, a lapot. Ha javított benne, vagy kihúzott valamit, akkor újra ki lehetett szedetni azt az oldalt, és újra visszavinni aláírásra. Nos, március 15-e volt, éppén írtam egy verset március 15-ére. Elvitte a nyomdászlány az ügyészre, vissza is hozta az oldalt, néhány javítással. Nem voltak rosszak a javítások, szerintem értelmetlenek voltak ugyan. Méregbe jöttem, és úgy javítottam ki az oldalt, hogy: március 15-e, írták: az ügyész neve, és Gál László, s így küldtem vissza.

*Riporter: Nem volt nagy botrány?*

*Gál László:* Nem. Így mesélte a nyomdászlány: elnevette magát, visszajavította a verset eredeti szövegre. Nem, nem volt olyan nagy dolog benne, nem voltak olyan... bűnös gondolatok, hogy úgy mondjam, nem voltak benne. És akkor eredeti szövege jelent meg. Én valamikor toborzónak hívtam a verseket, különösen a háború előtti években, vagy még inkább az első világháború utáni és a második világháború előtti években. No, nem ezt hiszem, és nem pontosan így hiszem. De ha csak egy sor is — egy jó sorra gondolok — nem éppen gáli sorokra, ha egy sor is csak a fejekben marad, ha kevés fejben is, az is már egy lépés előre, az is már érték, az is már tett.

Kosztolányi azt mondta valahol, hogy egyetlen sorral is lehet valaki halhatatlan. Én azt mondanám: egyetlen sorral is lehet valamelyest előremozdítani a világot.

Amellett, hogy talán lelkileg mindig pesszimista voltam, szerettem volna, és néha sikerült is talán optimizmust hirdetni másoknak. Hát lényegében mégiscsak az a véleményem, hogy valamennyi opti-

mizmus nélkül nem lehet élni és nem is érdemes élni. S még továbbá az a véleményem, hogy akármennyire roskadtan nézem most már a világot, ez a világ mégiscsak fejlődik, mégiscsak óriásit fejlődött, csak az én életemben is. Persze előbb a technika ugrik, utána kocog az ember, de kocog, de megy előre. Lassan. Életemben két ízben is nagyon tudtam hinni a közvetlen jövőben. Szóval egy megfogható olyan jövőben, amelyet én is élek, én is átélek és megérek. Először 19-ben volt, amikor a többi között azt is hittük, hogy soha többé háború nem lesz, ám aztán lett még egy háború. S bennem egy jó ideig volt elég erő ahhoz, hogy újra tudjak hinni, s újra tudjam azt is hinni, hogy magam is megérem még azt a szebb világot, a jobb világot, az egészen jó világot, a nagyszerű világot. Aztán, ugye, kezdtem öregedni. Ez az egyetlen sikerem. Ez sikerült, ugye. Ezért egyetlen igazi sikerem. Mert tudom most már, hogy mindazt, amit szerettem volna megérni, nem fogom megérni. Ez tesz most már borúlátóbbá, borúlátóbbá is, nemcsak látóbbá. Sajnálom, hogy azt, amit még mindig várok és amiben még mindig hiszek, valójában én már nem fogom megérni. Írtam valamikor, hogy a forradalmár meghal... tudja, hogy meghal. De remél. Hát remélek még, de már nem magamnak.

(Vers: *Dal az időről* — elmondja Romhányi Ibi)

*Riporter: A költők közül kit tart legnagyobbnak?*

*Gál László:* Én még mindig Ady Endrét, mert vele nőtettem fel. Mondhatnám, vallásos tisztelettel imádtuk néhányan az osztályban. Egyszer láttam is a Balaton kávéházban, a Rákóczi úton. Üldögélt. Mi az ablakon kívülről vettük észre. Ketten voltunk. Egy hajdani önképzőköri társammal, a barátommal. Belopódtunk a kávéházba, nekünk ez tilos volt természetesen, mert középiskolások voltunk. És jó messzire ültünk le Ady Endrétől. Nem mertünk közeledni, közelebb ülni hozzá. Előbb megszámtuk a pénzünket, hogy van-e egy üveg sörre való. Hát volt annyi. S akkor egy olyan tíz-tizenöt asztalnyi távolságból áhítattal néztük. Nagyon szerettem.

A temetése... Mi ott ketten voltunk Kovács Andor barátommal és önképzőköri elnöktársammal. Mert én is elnök voltam, ő is. Próbáltunk bejutni a Nemzeti Múzeum aulájába, ahol fel volt ravalozva. Persze óriási tömeg volt, és nem mindenkit engedtek be. S akkor jött Kunfi Zsigmond, az akkori kultuszminiszter, a szociál-

demokrata. Mi utána osontunk, s valószínűleg azt hitték az örök, hogy hozzá tartozunk, talán fiai vagyunk, s minden további nélkül beengedtek bennünket is. Ott egy pálmafa alatt megbújtunk. Sok pálma volt az aulában, valószínű a temetése miatt. S a beszédeket végigsírtuk. Akkor azt hittem, hogy egy világ dőlt össze, minthogy egy kis világ össze is dőlt vele. De akkor egy egész nagy világnak gondoltam, és szép volt. Még ha temetés volt, akkor is szép volt, mert óriást temetni...

*Riporter: Ady hatással volt a verseire?*

*Gál László:* Óriási hatással volt. Sajnos, igen későn tudtam megszabadulni a hatása alól, annyira, hogy az akkori egyik gyermek-szerelmemnek... kislányszerelmemnek én is egy két szótagos nevet találtam ki, Élának hívták az én szerelmemet, a Léda mintájára, és éppen rossz verseket írtam hozzá. Amik az első, Budapesten megjelent könyvemben jelentek meg. Ezt a könyvet szerettem volna eltitkolni itteni barátaim és kritikuszaim elől, de sajnos megszerezték, mert ezek a magyarok nagyon vigyáznak minden könyvre, úgy látszik, és lefényképezték és... rossz versek. Rossz, kívülről nem tudom őket.

*Riporter: Megvan ez a könyv a könyvtárában?*

*Gál László:* Nem, hála istennek. Nem. Szerencsére. Most láttam őket dr. Bori Imrénéél, aki a legmélyebb kritikusunk, ő megszerezte Budapesten. Én azt hittem, hogy sosem fogják megtalálni. Félek, hogy a *Gongot* is meg fogják találni, a folyóiratunkat.

*Riporter: Mostanában sok verse szól az öregségről. Pedig nem mindenki gondolkodik ilyen módon az öregségről, a...*

*Gál László:* Azok, akik nagyon sokáig élnek. Oroszországban, a kaukázusbeliek. Azok egészséges életet élnek. Sok tejet isznak, hegyek között laknak, nem cigarettáznak, nem idegesíti őket jóformán semmi, nem tudnak semmit a világról...

*Riporter: Mi idegesíti? Nagyon bántja az öregség?*

*Gál László:* Nagyon. S nem tartom helyesnek, hogy az emberek megöregszenek. Ezt el kellett volna valahogy kerülni. Ezt az álla-

potot. A világ mindig változott, azt hiszem, amióta világ, s változnia is kell, amíg világ lesz. Megállása, visszafelé haladása borzalmas lenne. Egy világnak és egy forradalomnak nem szabad megállnia, mindig újnak, mindig frissnek, mindig erősnek, mindig harcosnak kell lennie. És tulajdonképpen ez a fiatalság is. Addig, amíg harcolni tud az ember, addig fiatal. Az élet nemcsak játék, hanem elsősorban harc.

*Riporter: A kamera újból dolgozni kezdett.*

*Gál László:* Hova néztek én? Ebbe bele? De fölötte van sajnos az a lámpa... Mi volna, ha csinálnánk a festőmnek is... egy kis reklámot csinálni, azt a képet levenni. Odafordítani, és idefordítani a gépet. Nem lehet?

*Riporter: Ez a festmény Dobó Tihamér műve. Mondana róla valamit?*

*Gál László:* Ez egy fiatal festőművész, aki ezt a képet csinálta. És tíz évig, saját bevallása szerint, állandóan ivott, most kezd dolgozni. Valahogy segíteni lehetne, esetleg reklámot csinálni számára. Ott van az — engem lefestett.

*Riporter: Meg van elégedve vele?*

*Gál László:* Szerintem engem jól elkapott. Jó kép, de egy öreg, csúnya ember. Vagy szép kép, de csúnya öregember.

*Riporter: Valahogy sárga színű az egész festmény.*

*Gál László:* És amikor Picassónak kék... hogy mondjam, időszaka volt, és mindent kékbe festett...

*Riporter: Tehát sikerült festmény? Legjobban sikerült Dobó-festmény?*

*Gál László:* Így mesélik, akik tán jobban, többet értenek hozzá, mint én. De én nem láttam a többiét. Nem járok sehova, ugye, pláne mióta beteg voltam. Nem láttam az új képeit. Lőrinc Pétert is most lefestette. Lőrincet már én ugrattam be telefonon.

*Riporter: És most dolgozik? Verseket ír?*

*Gál László:* Én verseket mindig írok, csak rosszakat.

*Riporter: Mostanában a Magyar Szóban jelentek meg versei.*

*Gál László:* Hát akkor rosszul látsz. A *Magyar Szóban* egy jelent meg, ezelőtt három héttel, és a többit pedig a *Symposion*nak adtam, mert volt több. Néha az olvasók is keveset látnak, mert rossz a szemem és rossz a kezem. Hát öt hete vagyok így félig beteg, félig nem. Néha lázas, néha nem lázas. Most nincs lázam... Nem sokat csinállok én már! S mivel valamennyien rá fogtok jönni arra, hogy ebbe a korba körülbelül... rájöttök arra, hogy elrontottátok valahol az életeteket. Azon gondolkozom, hogy én hol rontottam el. Nem tudom, még nem jöttem rá, de ezen gondolkozom...

*(Gál László: Ez már dolgozik? Ez csalás.)*

*Riporter: Van, aki nem izgatja magát az öregségen.*

*Gál László:* Van, aki nem. Noé, úgy tudom, hétszáz éves koráig élt, vagy nyolcszáz, így valahogy.

*Riporter: Hogyan sikerülhetett neki?*

*Gál László:* Orvos nem vagyok. Fogalmam sincs. Talán egészségesebb életmód, kevesebb idegesség. Nem újságírói és írói pálya. Kevesebb politika, mit tudom én, szóval pontosan nem tudom.

*Riporter: És ha újramezhetné?*

*Gál László:* Ugyanezt csinálnám.

*Riporter: Olvassa-e a kritikákat? Mi a véleménye a kapott kritikákról? Fügyelemmel kíséri, hogy mit írnak a műveiről?*

*Gál László:* Nem túlságosan. Nekem megvan a véleményem magamról, a magam költészetéről, a magam írásáról általában. Természetesen ember vagyok, és szeretem, ha jót mondanak rólam, kevésbé szeretem a rosszat, de eltűröm. Nem vitatkozom a kritikusaimmal. Bori Imrével történt... Bori Imrével kapcsolatban történt. Ő dicsérőleg írt rólam többször is. És mondtam neki, hogy ez nem egészen fontos se nekem, se másoknak, hogy te most mit gondolsz. „Majd az utókor” — mondtam én kissé öngúnyosan. Erre



ő kihúzta magát: „Számodra az utókor is én vagyok” — mondja. Hát nekem mindenesetre utókorom lesz. Valamennyire. Egy ideig.

*Riporter: Kapott-e rossz kritikát?*

*Gál László: Előfordult.*

*Riporter: Az előbb Ady temetéséről mesélt. Hogyan folytatódott az élete?*

*Gál László: Nagyon sokat akartunk mi akkor. Abból a társaságból azonban csak ketten-hárman szerezték olyan-amilyen nevet, elsősorban Berda József, nemrégiben halt meg. Aztán Keleti László, akiből színész lett. S, legalábbis vajdasági viszonyokban, nekem is sikerült valamelyes nevet szerezni. A többiek lelkes költők, novellisták. Párszor már mondtam, talán ma is mondtam már, nekem a vers mindig elsősorban játék volt. Szívesen játszottam a szavakkal. Különben szegény gyerek voltam, és félárva sokáig. Később mostohaapám volt. Játékaim nemigen voltak, de betűim voltak, meg ceruzám volt, papírom volt... és nagyon korán kezdtem játszani a szavakkal, és jólesett. Szép játék. Azt hiszem... nem tudom, ma történt-e, meséltem már egyszer, hogy meg is támadtak a... ma már nem annyira fiatalok, azért, mert azt mertem nyilatkozatomban mondani, hogy nekem az írás játék, de hát játék sokféle van. Van szomorú játék is. Különben, ha az *Értelmező Szótárt* előveszi valaki, azt hiszem, két oldalon keresztül magyarázza, hogy mi a játék. Szóval nagyon sokféle játék van. Nekem... az igaz, hogy nem a labdázásra gondolok, ha írok, de néha szomorú játéokra, igen.*

*Riporter: A verseiből lassan elmaradtak a pontok, a vesszők, a nagybetűk...*

*Gál László: Pontot azért... én nem akartam tenni már régebben, de az akkori erősebb fegyelmet kívánó főszerkesztés visszajavította „pontosakra” a verseimet. Ugyanis, nekem már régóta az a véleményem, hogy semminek sincs se eleje, se vége. Nem sok valami van a világon, ami megérdemli a nagybetűket, tehát akkor minnek a pont, minnek a vessző és minnek a nagybetű? Hát ezért nincs most már évek óta. Ezért nem tűröm a pontokat és az egyéb írásjeleket.*

*Riporter: S hogy van megelégedve azokkal, akik elszavalják a verseit? Milyen tetszik?*

**Gál László:** Csöndesen. Úgy, ahogy mi nem tanultuk valamikor... elfelejtettem elmesélni, hogy én három hónapon át voltam színinövendék is. Mi akkor ordítottunk. Széles gesztusokkal és erős hangon mondtuk el... kiabáltuk el a verseket, játszottuk el a verset, hogy úgy mondjam. Ahogy ma csinálják, hogy szépen, csöndesen, nyugodtan elmondják, hogy igyekeznek megfelelően, a költő hangulatát megfelelően eltalálni. Ez nekem sokkal jobban tetszik. Kicsit hencegnek is no, már Major Tamás is mondott Gál-verset. De én szeretem a mi színészeinket is. Ahogy Nagygellért és a többiek el tudják mondani a verset. Úgy érzem, hogy eltalálták azt a hangot, ahogy én mondanám, ha tudnák egyáltalán ma verset mondani.

*Riporter: Sohasem mondta saját verseit?*

**Gál László:** De mondtam. De én is kiabálva, ahogy én akkor... ahogy én annak idején tanultam. Most már lehiggadtam, hát, próbálok leutánozni az új versmondókat. Mi nem mondtuk azt, hogy verset mondanak... versmondás, hanem verset szavalnak, ugye.

*Riporter: A múltkor Karinthyról beszélt nekem. Milyen ember volt?*

**Gál László:** Ezt én nem tudnám megmondani, mert én hozzá képest gyerek voltam. Azt azonban elmesélhetném, hogy nem egyedül, majdnem mindig másodmagamban járkáltam az említett Kovács Andorral. Jártunk a budai Hadik kávéházban csak azért, hogy megint csak pár asztalnyi távolságra, lássuk Karinthyt. Egyre közeledtünk hozzá, mert nagyon szimpatikus, kedélyes, aranyos ember volt. Nem törődött azzal, hogy mi nagyon fiatalok vagyunk, és szóba állt velünk többször is.

*Riporter: Az életben is olyan jó humora volt?*

**Gál László:** Azt inkább onnan tudnám megmondani, hogy mássokkal hallgattam beszélni. Például Pescser Attilával, Nagy Lajossal. Nagyon ötletes volt, és nem sajnálta pazarolni a humorát. De ha már itt tartunk, elmesélhetem, hogy néhány esetben sikerült sakkoznom is vele. Nagy örömmel ültem le mindig vele szemben, bár

mindig vesztettem. De csak akkor történhetett ez meg, hogyha az igazi partnerei, elsősorban Nagy Lajos, nem érkeztek pontosan. Nagyon jól játszott. Sakkozónak is nagy volt. Azt hiszem, hogy ha arra feküdt volna rá, akkor nagymester is lehetett volna. Abba is Karinthy lehetett volna.

*Riporter: Laci bácsi, miért szereti a sakkot?*

*Gál László:* Mert harc. Amelyben nem a szerencse dönt, hanem végeredményben a tudás, ugye. Már hatéves koromban sakkoztam, egy nagybátyám tanított meg rá. Ennek a nagybátyámnak a fia Dénes István, később Románia sakkbajnoka lett, tehát őt még jobban megtanította, mint engem. És érdekes az, nem is olyan régen hallottam, itt voltak... még élő nagybátyám, 95 éves különben, május 1-én lesz 96. Ez az én 96 éves nagybátyám, barátja szerint, aki meglátogatott az ő nevében, még mindennap eljár az aradi sakk-klubba, és még mindennap lejátssza a maga két-három partiját. Biztosan olyan rosszul, mint én most, ma játszom, de játszik. Szép játék, sokat köszönhetek neki.

*Riporter: Hasonlít-e a sakk a vershez?*

*Gál László:* Én úgy tanultam, hogy a vers muzsikához is hasonlít, a matematikához is hasonlít, talán a sakkhoz is, nem tudom. Amennyiben harcos versekkel is foglalkoztam, ugye, hosszú éveken keresztül, akkor talán igen, mert hát harc ez is, ugye. De egyébként nem vagyok egészen biztos benne, hogy...

*Riporter: Írt egy verset a sakkról.*

*Gál László:* Igen. De az a vers az... sakkról írtam, de nem a sakkról szólt. Arról szólt, hogy a közlegényből, a gyalogosból, ugye, vezér is lehet, de vajon mint vezér szóba áll-e a többi gyalogossal, akik azok maradtak? Szóval nem egészen a sakkról szól a vers.

*Riporter: A sakkozásról jut eszembe a horgászás szenvedélye. Azt is szereti.*

*Gál László:* Hát igen, de rosszul azt is. De nem is nagyon horgásztam. Nem is azért mentem én ki a Dunára, hogy horgásszak, hogy halat fogjak. Bár néha sikerült. Ritkán. Szép volt üldögetni

a csónakban, elgondolkodni és egész megfélekedezni arról, hogy hol vagyok. Úgyhogy számtalan esetben hiába rángatták a horgokat a halak, én észre se vettem. Akkoriban én még nagyon sok újságnak dolgoztam. Folyóiratoknak és újságoknak. Úgyhogy állandóan témákat kergettem, és inkább arra gondoltam, hogy mit és hogyan fogom megírni, úgyhogy mellékes időtöltés volt az, hogy éppen a vízben ülök, éppen a csónakban ülök, éppen horgok vannak nálam, horgászbotok vannak előttem. Nemigen törődtem azzal, hogy fogok-e vagy nem fogok. Ellenben, ha már itt tartunk, mégis előfordult egyszer, hogy körülbelül ötven, pontosabban 44 pontyot fogtam egymás után. No, és akkor még nem járt a szigetre autóbusz. A feleségem meg én megfogtuk azt a tömérdek halat, és hoztuk be a városba, hogy elajándékozzuk az ismerősöknek, a szomszédok között. Volt olyan szomszéd, aki azt mondta: „És zsírt miért nem fogtak hozzá?” Úgyhogy aztán később, már ha fogtam is néha több halat, mint köllött volna nekünk, azt szépen visszadobáltam.

*Riporter: Mostanában minek szokott örülni?*

*Gál László:* Ha valami szépet olvasok, ha valamiről — most már ritkán —, azt hiszem valamiről, hogy jól megírtam, ha valami nemcsak jugoszláv, vagy nemcsak európai vonatkozású sikerről hallok. Szeretem a fejlődést, szeretem azt a jövőt is, amelyet én már nem érek meg. Ha fáj is, hogy nem érem meg. Öregembernek öregesek az örömei is.

*Riporter: Az ételt, ha jól főznek, élvezzi?*

*Gál László:* Nem, nem. Ami azt illeti, az evésre nem sokat adtam soha életemben, most se. Most természetesen nem már, de azelőtt sem. Elég szegények vagyunk táplálkozásban. Egy beszélgetés egy jó baráttal, egy parti sakk például, ha sikerül győzőm. De azt sem bánom nagyon, hogyha nem győzők. Csak most már nem játszom erős ellenfelekkel.

*(Riporter: Gál Lászlóról tudni kell, hogy sajátos életmódja volt. Nem akkor feküdt le, és nem akkor kelt fel, amikor a többi ember. Ezért is indokoltan tettük fel a kérdést, hogy mikor dolgozik.)*

*Riporter: Mikor dolgozik? Van meghatározott ideje a munkára, az írásra?*

*Gál László:* Valamikor volt. Mégpedig az volt az ok rá, hogy olyankor senki sem zavart. Tudniillik, negyvenéves házasság vagyok, feleségem máig sem tudta megszokni, hogy nem akkor dolgozik az íróféle, amikor már ceruza van a kezében és papír előtte és már ír, hanem akkor, amikor nézi a falat, és arra gondol, hogy mit és hogyan fogja megírni, ugye. Ő olyankor meg szokta kérdezni, hogy mit főzön ebédre, vagy hogy ízlett-e ez vagy az, vagy hozzon-e be valamit. S akkor már nem megy a munka. Úgyhogy aztán elhatároztam, hogy éjszaka fogok dolgozni, akkor senki sem kérdez tőlem semmit... és megszoktam.

*Riporter: Kivel szokott találkozni az íróársak közül?*

*Gál László:* Igen gyakran találkozunk Lőrinc Péteréssel, ritkábban találkozom az ugyancsak idősebbekkel. Ő is beteg, illetve, mert én is. Sajnos ritkán találkozom Herceg Jánossal, aki szintén többé-kevésbé kortárs. Viszont sokkal gyakrabban a fiatal írókkal, és örülök, hogyha együtt vagyunk, örülök, hogyha körülülnek. Mesz-sze attól a gondolatától, hogy én valamire is tanítanám őket, inkább tőlük tanulok. Új hiteket és új formákat is esetleg, új lelkesedést. Fölsorolni kár volna, és hosszú volna, mert majdnem mindenkit ismerek, és majdnem mindenkivel jó viszonyban vagyok, és nagyon sokkal találkozom is.

*Riporter: Mi a véleménye a humorról?*

*Gál László:* Nem sokat tudok mondani a humorról, mert én a humorral mint olyannal sosem foglalkoztam, bár, úgynevezett szatirikus lapom volt. Én inkább arra használtam fel a nem is annyira nevetető, mint elgondolkoztató (szerintem legalábbis) írásokat, szándékom szerint elgondolkoztató írásokat, hogy mondjak valamit. Viccet mint olyant, csak magáért a viccért és csak magáért azért, hogy nevéssenek, nem írtam soha. Most sem csinálom. Azonfölül, véletlenül egy úgynevezett szatirikus hetilap szerkesztője voltam hét éven keresztül a háború előtt. Főleg azért, mert elég olcsó volt egy ilyen kis lapot kiadni, és ilyen magyar nyelven nem is volt akkor Jugoszláviában másik. Sok pénzem nem volt, tehát ebbe fektettem bele azt a pár ezer dinárt, és sikerült hét évig fönntartani. Elég népszerű volt, szerették. De nem viccekkel töltöttem tele a lapot. Az előbb mondtam, ugye, hogy

még versek is voltak benne. Volt egy olyan egész komoly vezércikk is. És mindig az adott napi politikával foglalkozott. Természetesen humoros szemszögből nézve. De ezt én már elkezdtem egyébként az iskolában, ez most jutott eszembe. Volt egy nagyon kedves irodalomtanárom, Szejfert Ottó. S én erősen dolgoztam abban az időben az önképzőkörnek, s egyszer arról írtam, hogy az év elején, mikor még üres az osztálykönyv, vagy napló, már minden ötödik-hatodik oldalon be van nyomva, hogy a mulasztásokat átvizsgálta és ellenőrizte az igazgató, és erről írtam az önképzőkörben egy kis humort, ugye. Erre halálosan megsértődve azt mondta, nagy iskolanyilvánosság előtt, a tanárom: Lacikám, ez nem humor, ez nem szatíra, ez gúny, mely sért és öl. Azt hiszem, ez volt a legnagyobb sikerem életemben a humorral.

*Riporter: Mi a véleménye azokról, akiknek nincs humoruk?*

*Gál László:* A maga módján, azt hiszem, mindenkinek van humora. De ha egyáltalán van olyan valaki, akinek tényleg nincsen, az nem is él. A nevetés hozzátartozik az élethez. De még egyszer hangsúlyozom, hogy én nem nevetésre mentem, én gondolkodtatásra szerettem volna legalábbis menni. Mellékes volt számomra, hogy nevetnek-e vagy nem az írásaimon, hát nevettek is. Talán azért, mert félreértették őket. Különben pedig a háború előtti években jó néhány kabarét is rendeztem itt Bácskában, Bánátban. Meglehetősen sikerrel. Szabadkán többször is, Zomborban, Zrenjaninban, Topolyán, Zentán, Újvidéken is. Akkor egyik akkori jeles írónk, Radó Imre szegény, azt írta, hogy megszületett a jugoszláviai magyar kabaré. Ha megszületett, meg is halt hamar.

*Riporter: Lehet, hogy elcsépelten hangzik, biztosan az is, de hát ha költővel beszélget az ember, és kíváncsi természetű, akkor meg nem kerülhető, hogy megkérdje: hogyan írja a verset?*

*Gál László:* Én valahogy, bár van bizonyos tervem természetesen, de valahogy rábírom a papírra, a ceruzára és akkori hangulatomra.

*Riporter: Látom az asztalán a hosszúkás noteszt, aminek a lapja majdnem tele van.*

*Gál László:* Ritkán. Nem is írok hosszú verset, de ezt hosszúnak... aránylag hosszú versnek szánom, de ritkán... nem sze-

retek sokáig ülni, írás mellett. Herceg János mondta rólam, hogy minden megvan bennem, hogy valóban író lehessenek, csak éppen ülni nem tudok a papír mellett soká, hosszan, s ebben van valami. Az én írógépem csönget már a második flekk után. Azt hiszem, nálatok slejfninek mondják, nem? És akkor abba is hagyom.

*Riporter: Nem kell mindenkinek regényt írni.*

*Gál László:* Regényt sosem akartam írni. Színdarabokat akartam, nem is egyet. Bele is kezdtem, de valahogy nem volt szerencsém velük. Tudniillik az első néhány oldal után mindig elkérte tőlem valamelyik újság, és ha megjelent, akkor tovább nem érdekelte, és nem is tudtam folytatni.

*Riporter: Nemrégén játszották egy darabját a Magyar Televízióban.*

*Gál László:* Igen, de az életem leghosszabb munkája különben. Olyan hosszúan még nem írtam. Őszintén szólva örülök ennek a kissé elkésett elismerésnek. Örülök, hogy éppen ezt választották ki a sok más írás... mások írásai közül, és örülök, hogy nagyon szépen írtak rólam. De hát, mondom, egy kicsit későn jött, mert ha elő is fordulhatott már a... még a háború előtti években az írásaim megjelentek Kanadában, megjelentek New Yorkban, megjelentek Romániában, de valahogy Budapesten nem voltam kívánt személy. Ami többé-kevésbé érthető volt, de azért fáj. Mégis, ha a nyilvánosság elé lép az ember, akkor azt hiszem kötelessége is, de értelmetlen is lenne másképp, hogy olyasmit mondjon, amit megértenek az olvasói. Amit elfogadhatnak vagy megtagadhatnak, de értik mindenesetre. Ennyiből nem értem a túlságosan moderneket. Bár néha szeretem a ritmust bennük, szeretem a hangulatot bennük, talán néha meg is értem őket, de nem az a lényeg, hogy az egyének, egyesek értsék meg, hanem az, hogy a kis tömegünk, az a néhány százezer magyar itt Jugoszláviában, akinek kötelességünk, szándékunk is adni valamit, vinni őket valamire, mutatni valamit, utat, lehetőségeket, életet, szépet. Már ki-ki a maga tehetősége szerint is. Persze sokszor... legtöbbször sajnálom, hogy nem tudtam többet adni.

*Riporter: Nagyon szépen ír erről a Szabakáról szóló versében.*

*Gál László:* Hát nekem van két szülőföldem, de egyik sem szülőföldem. Én Kovilyon születtem, de ott csak kétéves koromig voltam, és az emlékeim igen hiányosak. Mondhatnám, hogy újjászültem először Budapesten, aztán Szabadkán, harmadszor Újvidéken, ahova nem szívesen jöttünk annak idején. Mindenáron vissza akartunk menni Szabadkára. Most már nem mennék vissza, most már Újvidéket is megszerettem.

*Riporter:* *Elég sokat utazott. Szeret utazni, jó az utazás? Szüksége van-e a költőnek a tájra?*

*Gál László:* Ezt költője válogatja, azt hiszem. El tudom képzelni, hogy szobában is lehet akár a tájról, akár a világról is beszélni, értelmesen és szépen, de nem hinném, hogy nekem például személyesen megártott volna, hogy aránylag nagyon sokat utaztam. Bejártam a világ nagyobb részét. A nagyobb részének csak egy részét persze. Hét hónap nem volt elég ahhoz, hogy mindent lássak. És hogy lássam, hogy meglássam, hogy megérezzem azt, hogy a különbözőségek ellenére is az ember csak ember mindenfelé, akár Indiában, akár Pakisztánban, akár Ceylonban, akár Ausztráliában. És megértettem, azt hiszem, s igyekszem is hirdetni az ember emberségét.

*Riporter:* *A tévéjáték témája is ezen az úton született.*

*Gál László:* Ez az úton kapott téma. Közvetlenül az út után írtam, hazaérkezve. Hadd szídjam meg egy kicsit a mi rendezésünket, nem ezt a mait, amellyel meg vagyok elégedve, hanem az akkorit. Nem ebből a szövegből, amely Pestre került, mert ez könyv alakban jelent meg és ez teljes szöveg, komplett szöveg, úgy, ahogy én megírtam, hanem abból a szövegből, amit a rádió bemutatott, tudtomon kívül sokat kivágtak, mondván (abban az időben), hogy nem valami szépen beszélek az egyetlen szereplőnőről, s a nőket annyira bántják... persze nő volt a szerkesztő... a nőket annyian bántják és annyiszor bántották már, hogy ezt talán ő kihagyja. Egyébként az én tudtomon kívül hagyta ki. Úgyhogy meglehetősen haraggal hallgattam aztán az adást, és akkor jelentettem meg előbb a *Híd*ban a teljes szöveget és később egy könyvben is. Ezt kapták, ezt találták meg a pestiek is. Örülök neki, hogy ne mondjam, hetvenéves koromban felfedeztek egy kicsit.



*Riporter: Önálló-e már a költészetünk?*

*Gál László:* Nem önálló, de valamennyire más. Önálló költészet tulajdonképpen nincsen. Valamennyien olvasunk világirodalmat is. Valamennyiünkre hatással is van. Valamennyien tanuljuk és tanuljuk a magyar irodalmat is. Hatással van ránk. Tanuljuk a jugoszláv irodalmat is. Természetesen szintén hatással van ránk, ugye?

(Vers: *Találkozás* — elmondja Soltis Lajos)

(*Gál László:* Hát tényleg mondjátok meg most már, hogy dolgoztok vagy nem dolgoztok, mert másképp beszélek, ha dolgoztok.)

(Vers: *Számadás* — elmondja Nagygellért János)